

John Gould, the bird man

fortalt af Johannes Erritzoe

© Johannes Erritzoe 2004

Det 19ende århundrede var kendetegnet ved de store indsamlingsrejser til eksotiske egne efter nye spændende fugle og i kølvandet på de mange videnskabelige beskrivelser af nye arter opstod der en hel industri af pragtværker om fugle med håndkolorerede tavler, mange i store folianter så dyre, at selv ved deres fremkomst var det kun de allerrigeste, der kunne betale for disse frembringelser. Således skrev John James Audubon til hans gode ven, præsten Bachman; "London er lige nu, hvor jeg skal til at forlade byen et uendeligt hav af kunstnerisk udfoldelse, fyldt med lige så meget humbug som vores fyrreskove og gamle marker med græs. Swainson har lige afsluttet sit værk *Birds of Europe* Yarrell publiserer *British Birds* og omkring et tusinde andre små værker er i arbejde som alle vil bidrage til den forvirring der allerede er udspremt i verden". De to største i denne branche på denne tid var så ubetinget John James Audubon og John Gould, hvis værker i dag sælges til astronomiske summer. Jeg vil i det følgende fortælle lidt om John Gould og hans spændende liv, hans enorme produktion af pragtværker og hans ganske betydelige ornitologiske bidrag.

John Gould i en alder af 45 år.

John Gould blev født d. 14 september 1804 i Lyme Regis, Dorset i Sydengland, dengang en lille fashionabel badeby med 1450 indbyggere. Faderen, der var gartner, flyttede dog snart til Stoke Hill, nær Guildford i Surrey. Her var en rig og afvekslende natur med et tilsvarende dyreliv, som sikkert åbnede drengen John's øjne for alle naturens spændende mysterier. Vi ved, at han allerede dengang skød fugle og samlede på fugleæg, noget der dengang var mange drenges største og helt legitime fritids fornøjelse. Selv beskrev han mange år senere hvordan hans fugle interesse blev vagt: "Hvor tydeligt husker jeg ikke den dag, da min far løftede mig op for at vise mig en brunelle rede i nogle buske i haven. Dette første syn af dens klare blå æg har jeg aldrig glemt og fra det øjeblik var jeg fortabt i naturen og dens charmerende attributter".

I 1818 flyttede familien til Winsor, hvor faderen fik en stilling som gartner i de kongelige haver, og her kom John i en alder af 14 år i gartnerlære. Den stakkels sindsyge kong Georg III levede på den tid et tilbagedrækket liv i slottets nordre del indtil sin død i 1820. I læretiden lærte drengen sig at udstoppe fugle

John Gould bliver konservator

Hvem der lærte John at udstoppe vides ikke. Interessen for udstoppede dyr var på den tid steget enormt efter at brugen af arsenik var blevet taget i anvendelse, således at præparaternes holdbarhed var sikrede. Det var dengang især skomagere der som bibeskæftigelse ernærede sig som konservatorer i England. Så det har måske været en lille lappeskomager der har ladet drengen John kikke sig over skulderen.

Han opnåede snart stor dygtighed i udstopningens ædle kunst, hvilket kan konstateres den dag i dag, idet der i British Museums ornitologiske samling i Tring, Herfordshire, stadig befinder sig et par husskader, skudt og udstoppet af John, da han blot var 14 år gammel! Han etablerede sig som konservator i Bruton Street i London i en alder af 20. Snart var Goulds navn så kendt, at selv den kongelige familie afgav bestillinger til deres tidligere gartner elev. Endnu foreligger en original regning til George IV på Winsor Castle's kongelige arkiv fra 1825 for udstopning af en stortrappe £ 1.5.0.

Den største opgave Gould som konservator udførte, var da han udstoppede Georg IV's berømte giraf. Det stakkels dyr var en gave fra kongen af Mehemet Ali i Ægypten. Dens noget større bror blev på samme tid skænket til Charles X af Frankrig, efter en måneds spadseretur fra Marseilles til Paris, der formede sig som et sandt triumftog, for hvem havde før set en levende giraf. Den levede i Paris i 18 år. I modsætning hertil var den engelske konges giraf altid svagelig, og den døde to år efter ankomsten til Windsor.

Kongens hengivenhed for sin giraf var velkendt og yndet af karikaturtegnere. Således sås den meget korpulente konge og hans ditto elskede Lady Conyngham ridende på giraffen med undertitlen: "Camelopard eller en ny hobby". På en anden tegning sås den døde giraf hejst op og Lady Conyngham spørger kongen: "Jeg formoder, vi nu skal betale for dens udstopning"!

Karikaturtegning visende George IV og Lady Conyngham der prøver at løfte den døde giraf op.

Heri havde tegneren spået rigtigt. I *Windsor and Eton Express* står der den 17 oktober 1829: "Mr. Gould og Tompkins fra Zoologisk Have udstopper nu den giraf, der døde sidste søndag. Vi forstår, at når skindet er udstoppet har hans majestæt tænkt sig at skænke den til The Zoological Society".

▶ The Zoological Society

The Zoological Society of London blev grundlagt den 29 april 1826 med Sir Stamford Raffles som første præsident. Dens første mål var at skabe en samling af levende dyr, et museum med udstoppede dyr og endelig at opbygge et zoologisk bibliotek. I Bruton Street 33 i London blev foreningens museum og kontor indrettet.

Allerede året efter blev John Gould udnævnt til "Curator and Préserver" for museet. Uden uddannelse og i en alder af kun 23 år! Denne stilling gav Gould rig lejlighed til at komme i kontakt med tidens store, såsom Temminch, Jardine og Selby. Sågar Johan James Audubon opsøgte snart Gould, da han var i England for at tegne abonnenter til sit storslåede værk *The Birds of America*, og meget tyder på, at selv om de på sin vis var konkurrenter så opstod der dog et venskab dem imellem.

Elizabeth Gould, malet af ukendt kunstner efter hendes død.

▶ Goulds giftermål

Ved sit valg af hustru tilsmilede lykkens gudinde igen Gould. Elizabeth Coxen var jævnaldrende med Gould, og af samtidige billeder fremgår, at hun var meget smuk. Hun blev en trofast hustru, og en kærlig moder til de otte børn de sammen fik. Af sind var hun stille, kærlig og kultiveret. Hvor Gould var fuldt bevisst om sit eget værd som en løve, var Elizabeth fordringsløs og forsagt, beskrev en samtidig lady parret. Hendes noble manéerer var uden tvivl medvirkende til at Gould med tiden fik en mere rolig og værdig optræden, hvad der var af den største vigtighed for hans videre karriere i lærde societeter og med aristokratiet som kundekreds. Egentlig kultiveret som Elizabeth blev han dog aldrig. Audubon beskrev nogle år senere Gould i et brev som rig og berømt, og fru Gould som en ligetil og fin kvinde og en dygtig litograf til

Goulds fugletavler.

Goulds Amadine *Amadina gouldiae*, opkaldt efter Elizabeth Gould for hendes store arbejde med at illustrere de australske fugle.

🔥 Goulds første bogværk

Elizabeth havde et stort kunstnerisk talent, og det skulle hurtigt vise sig at være John Goulds store lykke. Som kurator for museet fik Gould tilsendt fugleskind fra hele verden. Også en sending fra Himalaya. Da han havde udstoppet dem og konstateret, at de fleste fugle var ukendte for videnskaben, besluttede han med Elizabeth som illustratør at udgive dem i et bog værk og N. A. Vigors, en af tidens førende zoologer og sekretær for the Zoological Society, påtog sig at skrive teksten. Værket bestod af 80 håndkolorede tavler med i alt 100 arter afbilledet + 2 fugleunger, det sidste aldrig før set i en ornitologisk værk!. Samarbejdet med Vigors blev dog alt andet end vellykket, idet han grundet politisk arbejde forsinkede udgivelsen af teksten betydeligt. Det var derfor det eneste værk, hvor Gould ikke selv skrev teksten.

Vi befinder os i den viktorianske tidsalder, hvor englænderne yndede at smykke deres hjem med alskens rariteter fra naturen, især alt eksotisk og Viktorianerne elskede især fugle, både levende som døde. Kvinderne gik med udstoppede fugle i deres enorme hatte og det ene pragtværk efter det andet om dyr og planter så dagens lys.

Det mest iøjnefaldende fugleværk på denne tid var Audubon's *The Birds of America*, idet alene dets størrelse var enormt, 75 x 100 cm, med 435 håndmalede tavler. Men også Buffon, Levaillant, Selby og Lear bedrog væsentlig til denne udvikling.

Det lykkedes ikke Gould at finde en forlægger, der turde finansiere et så ambitiøst projekt. Derfor besluttede han sig rask til selv at betale udgivelsen. Han forblev livet igennem sin egen forlægger og boghandler til stor ærgrelse for både forlag og bogsælgere, idet Gould var en gudbenådet forretningsmand der ikke havde vanskeligheder ved selv at finde abonnenter til sit første værk *A Century of Birds Hitherto Unfigured from the Himalaya Mountains*. Værket udkom i hefter imellem 1830 og 1833.

I et brev til Sir William Jardine i det kongelige Skotske museum i Edinburgh, dateret 20 december 1830 skrev han: "... Jeg bliver kraftig understøttet af videnskabelige gentlemen i London, og har allerede 50

subskribenter"... "Jeg vil begrænse oplaget til omkring 200, og derpå destruere stenene, derfor vil alle solgte eksemplarer hurtigt blive sjældne og i konsekvens heraf mere eftertragtede"... "Det er Mrs. Goulds allerførste forsøg på at tegne på sten".

Stentrykket fik på denne tid sit gennembrud, hvad der for Gould var en stor fordel, idet hans tavler var malede med akvarelfarvernes sarte og transparente virkning, der helt anderledes harmonerede med stentrykkets bløde, sarte linier, frem for de hidtil brugte metalgraveringer med deres hårde linier og træsnittets grynede karakter.

Det lykkedes Gould at finde 298 subskribenter til det første værk, og den store profit dette indbragte banede vejen for den store succes hans fremtidige produkter skulle få.

The Birds of Europe

Nu kom der skred i sagerne. Allerede i 1831 udgav Gould et prospekt for sit næste værk, *The Birds of Europe*, der udkom i 22 hefter mellem 1832 og 1837. Han foretog forinden en rejse rundt til alle de betydende europæiske museer for her at studere deres samlinger. Med sig havde han en ung kunstner, Edward Lear. Det lykkedes Gould at finde ikke mindre end 397 købere til dette, blandt de mest populære af alle hans arbejder. Værket kostede i alt £ 78.15.0., en pris kun de mest velhavende kunne betale, da det var mere end en årsløn for de fleste!

På et tidspunkt havde Gould blandt sine subskribenter 12 monarker, 16 hertuger, 6 markiser, 30 jarler, 5 grever, 10 adelsmænd, 1 biskop og 36 lordere.

William Swainson skrev i sin *Biography of Zoologists* i 1840: "John Gould: - En ivrig og meget dygtig ornitolog, for tiden på rejse i Australien, som har publiceret nogle værdifulde, men meget dyre arbejder om fugle. Vi håber, forfatteren herefter vil genoptrykke disse dyre bind i sådan en form, at de kan blive tilgængelige for naturvidenskabsmænd, og dermed udnyttet af videnskaben, i stedet for at være forbeholdt dem, der blot er velhavende". Gould efterkom aldrig dette ønske.

Charles Darwin.

Den 2 oktober 1836 kom Darwin tilbage fra sin berømte rejse med det gode skib H. M. S. Beagle, efter at have rejst jorden rundt i næsten fem år. Med sig havde han en stor samling præparerede fugleskind og andre naturalier samt sine optegnelser. Igennem Zoological Society kom Darwin i forbindelse med Gould og et samarbejde mellem disse to mænd opstod. Det var således Goulds fortjeneste at henlede Darwins opmærksomhed på, at alle hans Galapagos finker tilhørte samme familie trods deres meget forskellige næb former og på denne måde satte Darwin på sporet af en af hans senere så berømte hypoteser, nemlig at arterne ikke altid har haft deres nuværende skikkelse, skabt en gang for alle af Gud, men stadig undergår en udvikling styret af naturens udvælgelse, hvilket ville sætte spørgsmål ved selve den civiliserede verdens grundvold, skabelsesberetningen. Gould nævnede aldrig selv sin rolle i Darwins revolutionerende teorier. Så sent som i 1864, fem år efter at bogen *The Origin of Species* havde set dagens lys, bemærkede Alfred Newton til sin broder, Edward om Goulds åbenlyse tavshed om hele dette brændende spørgsmål som da var på alles læber: "Det er komisk at se, hvor omhyggelig han er med at undgå at kommentere Darwins teori. Selvfølgelig bekymrer det han ikke det mindste om det er sandt eller ej, men han er dødelig bange for at miste subskribenter, hvis han udtalte sig herom. Til mig betroede han dog forleden dag, at han tror det varer ikke længe før det bliver generelt accepteret". Darwin skrev på et fembinds værk, der udkom mellem 1838 og 1841: *The Zoology of the Voyage of H. M. S. Beagle*, hvor Gould til det tredive bind leverede 50 fugletavler. Det, og hans første værk fra Himalaya, er de eneste værker, hvori alle tavlerne alene er malet af Elizabeth efter Goulds egne skitser. Gould afbrød dog samarbejdet med Darwin før arbejdet var afsluttet. Var det fordi han blev helt opslugt af store vidtløftige rejseplaner, eller havde Joseph Wolf ret, da han mange år senere sagde: "at have været tilknyttet Charles Darwin er en begivenhed i en mands liv"? Det ser ud som om rejsen til Australien kom meget belejligt for Gould.

En af Darwins berømte finker *Geospiza strenua*.

▶ Rejsen til Australien

John Gould havde nu tjent £ 7.000 på sine bogværker! Disse omfattede nu ikke blot de allerede nævnte *Century* og *Birds of Europa*, men også et et binds værk om trogonerne og også et et binds værk om tukanerne. Han havde længe fået tilsendt fugleskind fra sine to svogre i Australien, Stephen og Chales Coxen, og derfor fattet stor interesse for landets spændende fuglearter. Endnu var store dele af Australien ubeboet, f. eks. var Melbourne først grundlagt fem år tidligere, og adskillige forskere var blevet dræbt eller lemlæstet af de indfødte, så hans forehavende var ret så risikofyldt. På trods af dette besluttede han sig til at sætte sin formue på højkant, for selv i to år at udforske og indsamle det indtil da uudforskede australske dyreliv før andre forskere kom ham i forkøbet.

Fra *The Birds of New Guinea*. Trumpet Manucode *Manucodia keraudrenii*

Gould opsagde sin stilling hos Zoological Society og overlod alle sine løbende forretninger i sin konservatorforretning og sit forlag til sin uundværlige og trofaste sekretær Edwin Prince. I maj 1838 forlod han England med sin hustru, Elizabeth, deres ældste syvårige søn, Henry, (de tre yngste blev tilbage hos farmor), en nevø, Henry Coxen, to tjenere og John Gilbert, en indsamler, der i perioder havde arbejdet for Gould.

Audubon, der var noget skeptisk over, hvordan en museumsmand ville kunne klare en så farefuld ekspedition skrev i den anledning til en ven: "Mr. Gould er ved at forlade landet for at rejse til New Holland. Han tager kone og Bairns med, en godsvogn af størrelse som en australsk fåreavlernes hytte, og alle sådanne apparater, som vil belemre ham ikke så lidt – han har aldrig rejst i de store skove, aldrig saltet sin bagdel med krudt, og hvordan han vil klare det, vil være en provokation mod Davy Crockett". (Audubon var ikke så god

til at stave korrekt). David Crockett var Audubons helt, men selvom Gould aldrig blev en hærdet "frontsoldat" som Audubon, så var han dog en habil skytte.

Efter fire måneders sørejse med skibet Parsee, hvor en del søfugle blev indsamlet, ankom de til Hobart Town i Van Diemen's Land, nu kaldet Tasmanien. Skibet blev slået til vrage kort tid efter udfor Syd Australien. Hobart Town var først blevet grundlagt 1804, men havde allerede 15.000 indbyggere. Her flyttede Elizabeth snart ind i guvernørens bolig imedens mændene udforskede øen og her malede og skitserede hun de indsamlede fugle og stedets flora. I et brev til moderen skrev hun bl. a.: "Vi ankom her lige til den rigtige sæson, og jeg kan forsikre dig om at han [John Gould] allerede har demonstreret hvilken stor fjende han er af de befjedrede væsener, idet han har skudt mange af disse smukke fugle og berøvet dem deres æg og reder. Virkelig, John er så entusiastisk at det er umuligt at være sammen med ham uden at det virker afsmittende". Gould oplevede imidlertid også her for første gang det forfærdelige resultat af menneskers rovdrift på naturen og har måske sået de første frø til en forståelse af nødvendigheden af en mere skånsom udnyttelse af naturen. I værket om Australiens fugle skriver han: "Den Sorte Svane finder i den hvide mand en dødelig fjende, som er skyld i at den i mange områder, hvor den før var talrig i dag er næsten eller ganske udryddet"... "Den mest destruktive metode, hvormed de fleste er blevet myrdet, er af fange dem fra en båd på den tid, hvor de fælder deres vingefjer og derfor ikke kan flyve. Denne praksis, som dybt må beklages, sker for at få de smukke brystdun, men ikke sjældent sker dette helt uden andet

formål end at dræbe. Jeg har hørt om en hvalfangerbåd ved en flodmunding som returnerede til skibet næsten fyldt til randen med døde svaner". Gould berettede også om, hvordan der året før hans ankomst blev slagtet tusind albatrosser alene på Albatross Island, og om hvordan 112.000 stormsvale årlig blev dræbt blot for at sælge fjerene i Launceston for 6 pence per pund. Disse eksempler blev af Gould sat i skarpt relief til hans oplevelser med de indfødte aborigines og deres næsten religiøse respekt for naturen og dens skabninger. Til Jardine skrev han således: "Jeg skal altid føle det som en simpelt pligt at synge deres [aborigines] pris, for bliver de blot godt behandlet er de de mest harmløse kreaturer man kan forestille sig".

Efter 11 måneders forløb rejste Gould til Yarrundi, nær Newcastle, New South Wales, Elizabeths brøders farm, for at sondere stedet. Farmen var på omkring 48 kvadratkilometer. Gould skriver selv herom til Elizabeth, der stadig befinder sig hos guvernøren i Hobart: "Hans etablissement er enormt og ekstremt godt udstyret".... "Tørken er ved at blive meget alvorlig, der har ikke faldet en dråbe vand i ni måneder, hvilket i virkeligheden betyder ruin. Der er næppe et blad eller grønt græs i hele kolonien. Havde jeg ikke set det med egne øjne ville jeg ikke have troet det muligt. Stephen lider derfor meget, men nøden er generel". Og i et andet brev skriver han : "Alle floder er udtørrede og mænd er konstant beskæftiget med at bore nye brønde, køer og får er døende overalt. Alt dette gør Stephen irritabel og sur". Dette var den første af en række tørker i Yarrundi, som få år senere endte med Stephens tragiske selvmord på et hotel i Sydney. Han efterlod her en seddel, hvorpå der stod: "Hele min formue ligger på dette bord, 23 shilling og 6 pence, og dem har jeg endda lånt". Minutter før han døde brusede en ven ind på hans værelse for at fortælle den gode nyhed at regeringen i mellemtiden havde garanteret ham to guineas om ugen, hvortil Stephen svarede: Havde denne nyhed kommet fem minutter tidligere havde jeg været reddet, jeg har taget giften".

Gould blev dog hurtigt så opslugt i alle de nye fugle han her fandt, og med to indfødte, Natty og Jemmy som førere lærte han på de to uger han besøgte svogeren en masse om deres biologi og hvordan man jager dem. For eksempel brugte de to nøgne aborigines at fastgøre en lyrehale til deres pande. Når de viftede den fra side til side troede den levende lyrehale at en anden han havde povet sig ind på dens territorium og kom frem fra deres skjul. Om hyttefuglene skrev han: "Jeg fandt flere af hyttefuglenes elskovspaviljoner på jorden under skyggen af grenene fra et overhængende træ i de mest afsides dele af skoven. Interessen for disse mærkelige hytter bliver især vagt af alle de farvestrålende ting man her kan finde, blå fjer af papegøjer, blegede knogler, sneglehuse, nogle af fjerene er stukket ind mellem grenene, medens andre sammen med skeletdelene og sneglehusene er udstrøet nær indgangen. Vanen hos disse fugle med at stjæle alle attraktive objekter er så vel kendt hos de indfødte, at de altid søger i disse hytter efter alt de måtte mangle. Selv fandt jeg en lille, nydeligt forarbejdet tomahawk sammen med nogle blå bomuld strimler, som fuglene utvivlsomt havde samlet fra en af de indfødtes camp".

Gould rejste tilbage til Tasmanien, hvor han lige kom tidsnok til Elizabeths syvende fødsel, Franklin, der blev opkaldt efter guvernøren, Sir John Franklin. Under et besøg i Sydney havde Gould opsøgt en af Australiens store opdagelsesrejsende Charles Sturt og sammen aftalte de at foretage en rejse til Murray River, South Australia. Fem dage efter Elizas fødsel tog han til Adelaide, hvor han ankom 1 juni 1849. "Byen" var først blevet grundlagt to år tidligere og var endnu et kaos af immigranter af alle nationer, alle i færd med at fælde træer og bygge huse, gader og pladser var endnu kun markeret med pinde, og midt i en af disse "hovedgader" skød han en af hans fineste fugle, som han senere benævnte Adelaide Parakitten. D. 17 juni startede Sturt og Gould mod Murray. Turen blev noget handicappet på grund af mangel på vand, ja, Sturt måtte på et tidspunkt skyde en af sine heste for at overleve, og i de fem uger turen varede så de ingen mennesker og måtte ofte sove direkte på jorden blot indhyllet i et kænguroskind. D. 28 september kunne Gould skrive til Jardine: " Jeg har nu besøgt South Australia, den del af Australien der har givet mig flere nye arter end noget andet sted jeg har besøgt".

Nøddekrige fra The Birds of Great Britain.

I Hobart blev nu alt pakket, og de indsamlede naturalier blev sendt hjem til London, noget, der dengang var forbundet med store risici, f. eks. genfandt Gould nogle af sine stjalne effekter i et varehus, og flere gange havnede hans pakker hos europæiske forhandlere, hvor han så kunne købe sine egne ting tilbage. Hos Stephen i Yarrundi var tørken i mellemtiden afløst af regn og alt var grønt og frodigt. Elizabeth tog straks fat på at male og skitse og John forsvandt med det samme i bushen sammen med Natty og Jemmy, som var lykkelige over at se ham igen. Han fik indsamlet mange nye arter, heriblandt to kænguroer, og ikke mindst takket være sine indfødte hjælpere, der var gode til at klatre i træer, fik Gould også mange æg, men Lyrehalens søgte de forgæves. I midten af november drog Gould af sted over Liverpool Plains til Namoi medbringende sin tjener, 3 fanger som guvernøren havde udlånt ham samt, naturligvis Natty og Jemmy. Takket være regnen var alt som i Edens have, med masser af fugle, også arter der aldrig før var set på denne egn, hvilket de indfødte - "naturens egne børn" som han kaldte dem – straks tolkede derhen, at fuglene var kommet for at møde denne mærkelige hvide fuglemænd. Denne sidste ekspedition blev den mest udbytterige og Gould var i den syvende himmel. Igen tilsmilede lykkens gudinde ham. En uge efter han havde overnattet hos to nybyggere i Namoi kom et enormt regnskyld der fik floden til at svulme op til over 10m over daglig vande og rivende alt med sig, også de to nybyggere Gould lige havde besøgt.

Elizabeth skrev herfra hjem til moderen: "Ornitologien her er meget interessant. Mange af fuglene har meget mærkværdige vaner, som endnu aldrig er blevet offentliggjorte. Jeg tror, at den store masse af informationer, John har indsamlet, ikke vil fejle at gøre vores arbejde til den allerstørste interesse for den videnskabelige verden".

Ved tilbage rejsen forblev John Gilbert i Australien, formedelst en årsløn på £ 100 plus omkostninger betalt, for her at udforske og indsamle fugleskind i Nord Territoriet. På en ekspedition i 1845 blev han under tragiske omstændigheder dræbt af de indfødte aborigines.

Den 18 august 1840 er familien Gould igen tilbage i London efter en rejse der havde varet over to år, hvoraf de 18 måneder var tilbragt i Australien. Charles Coxen havde haft held til at få et par indfangede undulater til at yngle, og Gould bragte som den første undulater til Europa, hvor de hurtigt blev meget yndede burfugle og vakte stor opsigt ved celebre parties. Under en aften soiré hos Lord Northampton udtalte Prins Albert sin interesse, og forventede at dronningen sikkert snart ønskede at se disse små kæledyr.

Videnskabeligt blev rejsen en stor triumf for Gould. Med feberagtig iver producerede han en række forelæsninger i Zoological Society og artikler om hans videnskabelige resultater. Allerede d. 25 august udstillede han og navngav seks nye kænguro arter og fortalte ved samme lejlighed om hyttefuglenes biologi

i Zoological Society; den 8 september foredrog han om den usædvanlige Brush Turkey, og så videre, hver gang for en ærbødig lyttende skare af tidens førende videnskabsmænd. I 1843 blev han på grund af hans store indsats i udforskningen af Australiens dyreliv udnævnt til medlem af The Royal Society, den højeste ære en videnskabsmand kunne opnå og sjældent tildelt en zoolog. I Australien blev der mange år senere oprettet en forening til beskyttelse af landets fuglefauna kaldet "Gould League of Bird Lovers" fordi Gould var den første der havde indset nødvendigheden af at frede fuglene fra menneskers skrupelløse myrderier.

Arbejdet med værket *The Birds of Australia* skred nu rask frem. Allerede i december samme år var første part klar til udsendelse. Den kom til at rumme 600 tavler og arbejdet stod på de næste otte år. I 1865 blev *Handbook to the Birds of Australia* udgivet, helt uden illustrationer, men kun indeholdende beskrivelser af fuglenes biologi.

Goulds medarbejdere

Efter udgivelsen af Goulds første værker var han allerede i stand til at ansætte en stab af medarbejdere til sin produktion af fugleværker. Edward Lear der også arbejdede for the Zoological Society blev den første. Han var en følsom og blid ung kunstner med et svageligt helbred, helt blottet for Goulds forretningstalant. Ifølge Isabella Tree (1991) skulle det have været Lear der lærte Gould og hans hustru den nye lithografiske teknik og at give fuglene liv frem for den indtil da herskende stive, statiske og kedelige måde at fremstille fuglene på. Lear arbejdede for Gould indtil 1837. Så rejste han til Rom, angiveligt på grund af hans dårlige helbred, og levede her et spartansk liv til sin død i 1888. I brev til Gould i 1844 skrev han: "...Jeg kan give dig en tarvelig seng, hvis du kan affinde dig med fattigdom og lopper. Hulepindsvinekød og snegle til middag. Til det hele god vin. Kom!" Men efter Goulds død skrev Lear, der da var en gammel bitter mand: "Han var en, jeg aldrig rigtig kunne lide, på trods af en vis jovialitet og et godt lune, var han en barsk og voldsom mand". Lear huskes af eftertiden mest for hans ungdoms værk *Illustrations of the Family of the Psittacidae or Parrots*, som han udgav, da han blot var 19 år gammel. De 42 håndkolorerede tavler af papegøjer er meget smukke, men udgivelsen blev en økonomisk fiasko for ham. I Rom malede han landskabsbilleder og udgav nogle vrøvlviser *Book of Nonsense* for børn, som skaffede ham en vis berømmelse.

Edward Lear

Den næste Gould ansatte var tyskeren Joseph Wolf. Den dygtigste og mest respekterede af alle de kunstnere, det lykkedes Gould at knytte til staben. Men han var også den mest selvbeviste, og da både han og Gould var store personligheder og self-made mænd kunne det ikke undgås at de ofte havde sammenstød.

Joseph Wolf med lærkefalk, malet 1890.

Ifølge Palmer var det Wolf's kendskab til videnskabelige detaljer og hans evne til at træffe gode stillinger, der især tiltalte Gould. Men hans begavelse var især, at han kunne give dyret et liv og bevægelse, ingen anden samtidig kunstner formåede. Wolf arbejdede sporadisk for Gould i 25 år.

Til Palmer har Wolf på sine gamle dage fortalt, at Gould ofte besøgte ham i hans atelier medbringende Wolf's ynglings cigar og et fugleskind, Gould gerne ville have en raskitse af, når han

selv var udgået for ideer. Wolf, der altid var fattig, når han ikke arbejdede for Gould, modstod sjældent længe fristelsen, og Gould kunne drage hjem med endnu en genial skitse fra hans hånd, blot for en sølle cigars pris.

Gould og Joseph Wolf foretog sammen en meget vellykket rejse til Norge. I juni 1856 sejlede de i en privat yacht til Dovrefjeldet og mange af Wolf's bedste tavler til *The Birds of Great Britain* er inspireret fra denne rejse. Wolf illustrerede *The Monograph of the Pheasants* skrevet af Daniel Giraud Elliot i 1872, nok Wolf's mest betydelige præstation.

Af andre kunstnere må Henry Constantine Richter også nævnes. Han kom fra en kendt kunstnerfamilie. Allerede i en alder af 20 år, et par uger efter Elizabeths tragiske død,

begyndte han at arbejde for Gould, og dette samarbejde fortsatte han med uden afbrydelse de næste 40 år! I alt bidrog han med omkring 500 tavler. Den sidste kunstner i Goulds stab var William Matthew Hart, der først begyndte omkring 1851. Han kom især til at arbejde med kolibrierne. Hart døde først i 1908 i en alder af 77 år.

▶ Hvor meget er Goulds eget arbejde?

Det er ofte diskuteret, hvor meget Gould selv har tegnet og malet. Der findes kun siger og skriver én tegning, hvor man er helt sikker på, at den har Gould tegnet. Det er en hurtig skitse, han lavede på sin Amerika rejse i 1857, hvor han rejste kun ledsaget af sin søn Charles. Men ikke mindst i Kenneth Spencer Research Library i Lawrence, Kansas, findes mellem den helt fantastiske fuglebog samling, skænket biblioteket af Ralph Ellis, over 1.200 originale skitser og tegninger til Goulds værker, hvoraf det tydeligt fremgår, at mange af de rå, men meget stærke og personlige skitser, har Gould selv lavet. Og Dr. Bowdler Sharpe, som kendte Gould særdeles godt og efter Goulds død fuldførte flere værker udtalte herom: "Han

var altid rede til at skitse, måske sommetider noget groft, den stilling en fugl skulle have på tavlen, og ingen havde et bedre øje for specifikke forskelle". Gould var i besiddelse af en gudbenådet begavelse for komposition, proportioner og korrekte stillinger. Men for det slidsomme og møjsommelige detailarbejde havde den rastløse Gould ikke den fornødne tålmodighed eller ro.

Elizabeths død

I sommeren 1841 lejede Gould en hytte i Egham ved Themsen. Her ville Gould dyrke sin yndlings sport, at fiske, og familien kunne samtidig få gavn af den friske landluft, helt anderledes sund end i Broad Street 20 i Soho, London, hvor de dengang boede, et kvarter ofte hjem søgt af kolera. Her i Egham døde Elizabeth af barselsfeber, da hun i en alder af 37 fødte sit ottende barn, hvoraf de seks overlevede barnestadiet. Dette var et stort chok for Gould.

Igen gennem resten af livet beholdt Gould mindet om Elizabeth i sit hjerte. Han giftede sig aldrig igen, trods det at han endnu var en mand i sin bedste alder. I *The Handbook to the Birds of Australia* fra 1866 udtrykte han sine følelser af "den reneste kærlighed til min afdøde hustru, der i mange år flittigt assisterede mig med sin pensel, ledsagede mig til Australien og med et glad sind altid interesserede sig for mine forehavender".

Det bør dog i samme åndedrag nævnes, at Gould i brev til Sir William Jardine kort efter Elizabeths død skrev meget sorgfuld og bevægende om hustruens død, men to tredivedele af det sorgomkransede brev omhandlede fugle.-

Kolibri udstillingen

Gould kastede sig nu ud i arbejdet som aldrig før. De små flyvende ædelstene – kolibrierne – blev med tiden Goulds store samlermani. Hans samling af udstoppede eksemplarer voksede med tiden til omkring 1.500 udstoppede og 3.800 skindlagte, og disse blev udstillet i hans private hjem i Broad Street, og senere da de flyttede i Charlotte Street.

Datteren Eliza beskriver den gradvise forandring af hjemmet til et museum: "Tegneværelset, som jeg først husker det, var smukt med cremefarvede vægge og guld og lyseblå gardiner og stolebetræk. Gulvtæppet havde en varm og mønstret farve, men da fars samling af kolibrier blev større, og han bredte sig ud over andre værelser også, blev det snart så voldsomt, at der ikke mere kunne flyttes rundt med dem. Tjenestepigen måtte ikke komme kolibrierne nær med fejekost eller tøveklud, bortset fra ved sjældne lejligheder, så ofte så det alt andet end smukt ud, og værelset blev aldrig brugt som tegneværelse".

Kolibri udstillingen

I 1851 under den store Verdens udstilling i London, fremviste Gould sine kolibrier i den zoologiske have i Regent Park. Et specielt hus blev bygget til begivenheden betalt af Gould. Alle kolibrierne blev udstillet i specielle glaskasser, de fleste ottekantede, og med lyset således placeret, at de iriserende farver bedst kom til deres ret. Udstillingen blev set af 75.000 gæster. Entreen var en sixpence, så også dette eksperiment blev en god forretning for Gould. En gæstebog var fremlagt under udstillingen, hvori alle, der måtte være interesseret i at abonnere på det nye kolibriværk, kunne indtegne sig. Ligeså blev den helt nye teknik til at efterligne kolibriernes optiske farver her demonstreret. Recepten er transparente oliefarver og fernis lagt ovenpå ægte guldblade. Ikke mindst takket være denne fremgangsmåde vandt kolibriværket megen beundring, og der er sikkert en hovedårsag til, at værket senere blev det mest eftertragtede af alle Goulds værker. Første part af hans kolibriværk udkom 1949 og sidste i 1961. Næsten alle kronede hoveder i Europa abonnere på dette værk, nok det værk han spandt mest guld på.

Panoplitres matthewsi

Goulds interesse for de forskellige fuglefamilier han livet igennem behandlede blev efterhånden som han havde studeret dem til ende afkølet, men dette var ikke tilfældet med kolibrierne. Han skriver selv herom: "At vores entusiasme og begejstring med hensyn til de fleste ting blegner, hvis ikke helt forsvinder med tiden og især, hvis vi har fået, hvad vi selv mener et komplet kendskab til subjektet, er, frygter jeg, meget ofte tilfældet for de fleste af os. Imidlertid, dette gælder ikke for dem af os, som har startet studiet af kolibrier. Jeg kan bekræfte, at sådan er det gået mig selv, for den glæde jeg føler ved at se en kolibri er den samme i dag som dengang jeg første gang så en. I de 20 år jeg beskæftigede mig med disse vidunderlige skabninger var mine tanker om dagen ofte beskæftigede med dem, og mine drømme om natten bragte mig ofte til deres hjemlige skove i det fjerne Amerika".

Sammenlagt udgav Gould 15 elefant folianter plus diverse andre med omkring 3.323 håndkolorerede tavler. Aldrig før eller siden overgået af nogen anden! I sandhed en enorm produktion.

Elegant Trogon *Trogon elegans*.

🔴 Goulds videnskabelige indsats

Helt overskygget af denne produktion af pragtværker er Goulds indsats som autodidact ornitolog. Således skriver Michael Walters i sin 2003 udkomne bog *A Concise History of Ornithology*: "John Gould bidrog lidt til udviklingen af ornitologien bortset fra et antal af luksus bøger og et betydeligt antal nye navne", og et andet sted: "Gould beskrev mange nye arter, men et betragtelig antal af disse har siden hen vist sig blot at være farve varianter, abnorme eksemplarer eller de fandt simpelthen indenfor den normale variation indenfor arten". ... "Gould manglede sikkert evnen til at forstå betydningen af artsdannelse, og de arter som viste sig at være gode nok var sikkert mere et held end skarpsindighed fra hans side".

Helt modsat skriver Schulze-Hagen i 2003: "Gould havde et brillant natur talent for at finde og beskrive nye arter og et bemærkelsesværdigt antal med hans navn har overlevet".

Gould skrev over 300 videnskabelige artikler og seks bøger uden nævneværdige illustrationer. I 1893 gav Sharpe en fortegnelse herover, som dog ifølge Sauer ikke er helt komplet. Hans bidrag til beskrivelse af australske fugles biologi er betragtelig. I Australien kendes John Gould af ethvert barn den dag i dag. Han benævnes med rette som grundlæggeren af Australiens ornitologi. Gould opdagede og beskrev over 300 nye fuglearter alene for Australien. At en tredivedel heraf i dag er degraderet til racer, følger blot det samme mønster som andre store naturforskere. I bind ni i serien *Handbook of the Birds of the World* (2004) skriver Banks side 23, at Linné med 714 navngivne og endnu godkendte arter har rekorden, efterfulgt af P. L. Sclater med 429, Vieillot 395 og Gould med 385. Ved at løbe kolibri sektionen i Dickinsons nylig udgive *The Howard and Moore Complete Checklist of the Birds of the World* igennem viste det sig at af kolibrislægter har Gould navngivet 15, Linné 1, Gould har 45 enten gode arter eller nominatformer og 66 underarter, hvor Linné har henholdsvis 14 og 5. Det må her huskes, at det at beskrive en art med datidens få krav, var noget mange lærte at mestre, men det at kunne inddele arterne i slægter, det kræver en indsigt i morfologien og systematikken, som de færreste er i besiddelse af. Desuden viste hans indsigt i Galapagos finkernes slægtskabsforhold at han havde begreb om arts dannelse. Således skriver Sulloway at det er en kendsgerning at "Gould genialt indså basis ejendommelighederne ved disse fugle". Af disse to eksempel ses, at Walters ikke kan have ret i hans påstande. Desuden blev Gould ikke bare som allerede nævnt optaget som medlem af Royal Society, men han blev også æresmedlem af mange andre lærde foreninger.

En komplet oversigt over Goulds videnskabelige indsats ville være meget ønskelig.

Mennesket Gould

Om Gould som menneske findes der ikke meget overleveret. Sauer skriver, at i alle de breve og dokumenter som han har studeret står der intetsteds noget om politik, religion, den fine verden, kunst eller historie. Selv Darwins nye epokegørende teorier har han aldrig skriftligt givet sin mening tilkende. Han gjorde heller aldrig nogen optegnelser over mennesker eller steder.

Som person blev han rost af alle sine samtidige og respekteret af de fleste. Bowdler Sharpe sagde at han var "noget brysk, men dem der kendte ham viste, at under dette rå ydre bankede et varmt hjerte". På spørgsmålet til en af Goulds kunstnere, hvorfor de arbejdede så mange år for ham, svarede denne, at Gould altid betalte til punkt og prikke. For ikke at gøre billedet for unuanceret bør det dog nævnes, at Gould i sit testamente havde betænkt sine trofaste medarbejdere med betydelige pengesummer.

Wathers skriver et andet sted i sin før omtalte bog: "Han var ikke nogen kunstner, var ulærd og havde ikke andre talenter udover forretningssans og en evne til at indsmigre sig hos alle som han tænkte kunne blive nyttige for ham at kende". Walters bruger også i forbindelse med Lear ordet skrupelløs om John Gould. Også Isabella Tree i hendes biografi *The Ruling Passion of John Gould*, 1991, er efter min mening alt for hård i sin bedømmelse af mennesket John Gould. Dr. Gordon Sauer er derimod mere på linie med min opfattelse af Gould, han skriver: "I hele hans kæmpe foretagende var Gould igangsætter, samleren eller indkøber af arter, ham der tegnede råskitserne, videnskabsmanden, konservatoren, forlæggeren, promotoren og ham der stod for salget af bøgerne". I sandhed et imponerende livsværk.

Fra omkring 1875 var Goulds helbred svigtende, og han lå meget til sengs. Af hans tre sønner, der alle havde fået en akademisk uddannelse, var to døde i en ung alder, og hans tre døtre var spredte for alle vinde. Men Gould besad selv i sine sidste år samlerglæden til sine fugleskind. Dr. Bowler Sharpe beskrev således Gould fra denne tid: "Det var altid en sand glæde at se begejstringen, der oplivede den gamle zoolog, når jeg i hans sidste år tog nogle nye fuglearter med til ham, som f. eks. Bulwer's Fasan, der skulle afbildes til *The Birds of Asia*".

Gould nåede at samle 12.395 fugleskind, plus de 1.800 australske som han i 1849 havde solgt til the Philadelphia Academia. Han publicerede 20 hovedværker i 50 bind, de 18 omhandlende fugle fra alle kontinenter bortset fra Afrika, og to om Australiens pattedyr. Hans bo indeholdt 30 ton bøger, papirer, prøver, kalkeringer, tekster, tegninger og lignende. Desuden en efter datidens målestok stor formue. Den 3 februar 1881 døde John Gould. Han ligger begravet i Kensal Green Cemetery i London. Efter hans eget ønske står følgende at læse på hans gravsten:

Here lies John Gould, The Bird Man

Reference list

Anker, J. 1973: Bird Books and Bird Art. Junk, Lochem.

Hyman, S. 1980: Edward Lear's Birds. Weidenfeld & Nicholson, London.

Lambourne, M. 1987: John Gould – Bird Man. RSNK, Keynes

Mullens, W. H. & H. K. Swann. 1986: A Bibliography of British Ornithology. MacMillan & Co., London.

Nissen, C. 1976: Die Illustrierten Vogelbücher. Hiersemann Verlag, Stuttgart.

Palmer, A. H. 1895: The Life of Joseph Wolf. Longmans, London.

Sauer, G. C. 1982: John Gould The Bird Man. A Cronology and Bibliography. Landsdowne Editions, Melbourne.

Sauer, G. C. 1983: John Gould in America. *Soc. Bibliography Nat. Hist. London*. 1983: 51-58.

Sauer, G. C. 1985: Forty years association with John Gould the bird man. *Soc. Hist. Nat. Hist. London* 1985: 159-166.

Sauer, G. C. 1996: John Gould The Bird Man. Bibliography 2. Privately published, Staten Island, NY.

Schulze-Hagen, K. 2000: Joseph Wolf (1820-1899) Tiermaler – Animal Painter, Basiliken-Press, Marburg an der Lahn.

Sharpe, R. B. 1893: An Analytical Index to the Works of the Late John Gould. Henry Sotheran, London.

Sitwell, S. 1990: Fine Bird Books 1700-1900. H.F.&G. Witherby Ltd., London.

Sotheby's, 1989: The Library of H. Bradley Martin. Magnificent Color-Plate Ornithology. Sothebys, New York.

Sotheby's 1999: The Ornithological Library of Richard Howard. Sotheby's, London.

Sulloway, F. J. 1982: Darwin and his finches: the evolution of a legend. *J. Hist. Biol.* 15: 1-53.

Tate, P. 1985: A Century of Bird Books. Witherby, London.

Tree, Isabella, 1991: The Ruling Passion of John Gould. Barrie & Jenkins, London.

Walters, M. 2003: A Concise History of Ornithology. Christopher Helm, London.

Kronologisk fortegnelse over John Goulds egne værker:

A Century of Birds from the Himalaya Mountains. 1830-1831. Folio 543 x 359mm, 80 tavler af Gould og Elizabeth Gould. I de sidste eksemplarer (1833) blev baggrunden også malet.

The Birds of Europe. 1832-1837. 5 bind, folio 555 x 375mm, 448 tavler af Gould, Elizabeth Gould og Edward Lear.

A Monograph of the Ramphastidae, or Family of Toucans. 1833-1835. 2 bind folio 564 x 383mm, 34 tavler af Gould, Elizabeth Gould og Edward Lear.

A Monograph of the Trogonidae, or Family of Trogons. 1835-1838. Folio 540 x 364mm, 36 tavler af Gould, Elizabeth Gould og Edward Lear.

Icones Avium, or Figures and Descriptions of New and Interesting Species of Birds from Various Parts of the World. 1837-1838. 2 bind folio 560 x 383mm, 18 tavler af Gould og Elizabeth Gould. Opgivet.

A Synopsis of the Birds of Australia and the Adjacent Islands. 1837-1838. 277 x 187mm, 73 tavler af Gould og Elizabeth Gould. Et af de få af Goulds værker som ikke er i folie format. De fleste tavler blot visende hoveder.

The Birds of Australia and the Adjacent Islands. 1837-1838. 2 bind, folio 558 x 385mm, 20 tavler af Gould og Elizabeth Gould. Tilbagekaldt. Kun ni tavler blev senere brugt i senere udgave.

The Birds of Australia. 1840-1848. 7 bind, folio, 600 tavler af Gould, Elizabeth Gould og H. C. Richter.

A Monograph of the Macropodidae, or Family of Kangaroos. 1841-1842. 30 tavler.

A Monograph of the Odontophorinae, or Partridges of America. 1844-1850. Folio 549 x 368mm, 32 tavler af Gould og H. C. Richter.

The Mammals of Australia. 1845-1863. 3 bind. 182 tavler.

An Introduction to the Birds of Australia. 1848. 0 tavler. Kun trykt for privat cirkulation.

A Monograph of the Trochilidae, or Family of Humming-birds. 1849-1861. 5 bind, folio 547 x 368mm, 418 tavler af Gould, H. C. Richter og W. Hart.

The Birds of Asia. 1849-1883. 7 bind, folio, 562 x 381mm 530 tavler af Gould, H. C. Richter, J. Wolf og W. Hart. Fuldført efter Goulds død af R. Bowdler Sharpe.

Supplement to the Birds of Australia. 1851-1869. Folio 81 tavler af Gould og H. C. Richter.

A Monograph of the Ramphastidae, or Family of Toucans. Anden udgave 1852-1954. Folio 556 x 375mm. 52 tavler af Gould og H. C. Richter.

Supplement to the First Edition of A Monograph of the Ramphastidae, or Family of Toucans. 1855. Folio 20 tavler af Gould og H. C. Richter.

A Monograph of the Trogonidae, or Family of Trogons. Anden udgave. 1858-75. Folio 544 x 379mm, 47 tavler af Gould, W. Hart og H. C. Richter. Tavler og tekst helt nye.

An Introduction to the Trochilidae, or Family of Humming-birds. 1861. 0 tavler

The Birds of Great Britain. 1862-73. 5 bind, folio 541 x 366mm, 367 tavler af Gould, H. C. Richter, J. Wolf og W. Hart.

An Introduction to the Mammals of Australia. 1863. Kun trykt for privat cirkulation.

Handbook to the Birds of Australia. 1865. 2 bind, bind 1: 636 sider 0 tavler.

An Introduction to the Birds of Great Britain. 1873. 0 tavler.

The Birds of New Guinea, and the Adjacent Papuan Islands. 1875-1888. 5 bind folio 543 x 365mm, 320 tavler af Gould og W. Hart. Fuldført af R. Bowdler Sharpe efter Goulds død.

Supplement to the Monograph of the Trochilidae, or Family of Hummingbirds.

1880-1887. 58 tavler af Gould og W. Hart. Fuldført af R. Bowdler Sharpe efter Goulds død.

A Monograph of the Pittidae, or Ant-Thrushes of the Old World. 1880. Folio 560 x 381mm, 18 tavler af Gould, W. Hart og H. C. Richter. Ikke komplet.